

Dr Joanna Ilona Sanecka-Tyczyńska
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie
Wydział Politologii
Zakład Teorii Polityki i Metodologii Politologii
Plac Litewski 3
20-080 Lublin

Lublin, 23 stycznia 2019 r.

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko: Joanna Sanecka-Tyczyńska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- a) 2000–2005 – studia magisterskie na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierunek: historia (specjalność nauczycielska), ukończone z wynikiem bardzo dobrym.
- b) 2005 – obrona pracy magisterskiej pod tytułem *Działalność Zrzeszenia Studentów Polskich w Lublinie w latach 1960–1989* (promotor: prof. dr hab. Emil Horoch).
- c) 2005–2009 – stacjonarne studia doktoranckie na Wydziale Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
- d) 2009 – publiczna obrona rozprawy doktorskiej pod tytułem *Państwo w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości* (promotor: dr hab. Krystyna Trembicka, prof. UMCS; recenzenci: prof. dr hab. Tadeusz Godlewski, dr hab. Waldemar Paruch, prof. UMCS). Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce został nadany uchwałą Rady Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 26 czerwca 2009 roku.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych.

Od 1 X 2009 – zatrudnienie na stanowisku adiunkta, Wydział Politologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Zakład Myśli Politycznej (2009–2010) oraz Zakład Teorii Polityki i Metodologii Politologii (od 2010 do dzisiaj). Wydział

Politologii UMCS jest nieprzerwanie moim podstawowym miejscem pracy w rozumieniu przepisów prawa o szkolnictwie wyższym. W okresie zatrudnienia korzystałam z urlopu macierzyńskiego (dwukrotnie: 15 III 2012 – 1 VIII 2012; 11 II 2016 – 8 II 2017) oraz urlopu naukowego (17 II 2013 – 30 IX 2013).

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311):

a) autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa.

Monografią, którą pragnę przedstawić jako osiągnięcie naukowe uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej zgodnie z art. 16. ust. 2. ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) jest publikacja mojego autorstwa zatytułowana *Racja stanu we współczesnej polskiej myśli politycznej 2001-2015*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018, ss. 512 [ISBN: 978-83-227-9168-4].

b) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Monografia naukowa *Racja stanu we współczesnej polskiej myśli politycznej 2001–2015* stanowi wynik kilkuletnich badań nad współczesną polską myślą polityczną w pierwszym piętnastoleciu XXI wieku. Jej przewodnią tematyką jest racja stanu w koncepcjach politycznych reprezentatywnych polskich partii politycznych. Celem pracy wskazanej jako osiągnięcie naukowe była analiza współczesnej polskiej myśli politycznej przez pryzmat racji stanu w perspektywie systemowej i problemowej. Z celu głównego wynikały dwa cele szczegółowe: (1) ustalenie treści i zakresu znaczeniowego pojęcia racja stanu w myśli politycznej różnych nurtów ideowych w Polsce oraz (2) określenie, czy i w jakim stopniu artykułowane treści racji stanu miały przełożenie na działania praktyczne.

Szczegółowe cele badawcze wyływały z podstawowych pojęć składających się na katalog badawczy myśli politycznej. Analiza obejmowała poglądy polityczne na tematy

zawierające się w kategoriach: państwo, suwerenność, tożsamość polityczna, ustrój, ład społeczny, gospodarka, polityka zagraniczna oraz bezpieczeństwo. Kluczowe dla dysertacji było określenie ich związku z racją stanu.

Mimo trudności i wyzwań natury teoretycznej, etymologicznej oraz metodologicznej problematyka racji stanu stanowiła godny zainteresowania obszar badawczy z trzech zasadniczych powodów. Po pierwsze, *raison d'état* jest ważną normą, odnoszącą się do centralnych organów władzy państwowej. Konkretyzuje hierarchię celów polityki i środków ich osiągnięcia, w tym – nienegocjowalnych z podmiotami zagranicznymi. Rację stanu można uznać za wartość polityczną, motywującą oraz uzasadnienie działań politycznych.

Po drugie, o przydatności badania racji stanu może świadczyć aktualność przedmiotowej kategorii badawczej. Mimo dynamicznego rozwoju procesów globalizacji oraz przewartościowań tradycyjnej polityki wewnętrznej (np. zjawisko „postpolityki”) racja stanu i interes narodowy stanowią istotny wyznacznik debaty politycznej. O ile globalizacja, internacjonalizacja życia międzynarodowego oraz regionalizacja procesów gospodarczych i politycznych coraz bardziej wywierają wpływ na politykę poszczególnych państw, o tyle wciąż funkcjonują państwa narodowe wymagające kształtowania warunków realizacji racji stanu. Problematyka *raison d'état* wydawała się tym bardziej aktualna, że nie sprawdziły się prognozy niektórych badaczy. Odwrotnie do tego, co przewidywano w latach 90. XX wieku, początek XXI wieku nie okazał się czasem postpaństwowym i bynajmniej nie nastąpił „koniec historii”. Wręcz przeciwnie, można było obserwować wzrost znaczenia państwa jako aktora stosunków międzynarodowych, zachowany został prymat państw wobec innych podmiotów i zjawisk politycznych. Państwo w pierwszym piętnastolecu XXI wieku skupiało władzę polityczną, militarną i gospodarczą, stanowiło podstawową organizację polityczną narodu i społeczeństwa, nie będąc przeszkodą w integracji międzynarodowej. Wydaje się, że idea *raison d'état* pozostanie w najbliższym czasie aktualna. Sytuacja polityczna na świecie (w tym kryzys gospodarczy zapoczątkowany w 2007 r., konflikt rosyjsko-gruziński z 2008 r., rosyjska aneksja Półwyspu Krymskiego w 2014 r., tzw. kryzys migracyjny w Europie, nasilający się od 2014 r.) tylko wzmocniła myślenie polityczne w kategoriach interesu państwowego i można założyć, że tendencja ta będzie się nasilała.

Po trzecie, za atrakcyjnością omawianej kategorii badawczej przemawiała polska specyfika pojmowania racji stanu. Cechą charakterystyczną polskiego współczesnego myślenia politycznego o *raison d'état* jest jej pozytywna konotacja. W Polsce, inaczej niż w większości państw europejskich, pojęcie jest traktowane z aprobatą i pietyzmem,

funkcjonuje obok terminów: dobro wspólne oraz interes narodowy. Pojęcie racji stanu, przez stulecia nieobecne w języku polityki i polskiej myśli politycznej, pod koniec XIX wieku, a szczególnie w wieku XX zdobyło dużą popularność. O ile na Zachodzie termin był powszechnie kojarzony z makiawelizmem, władzą absolutną, przedkładaniem interesu państwa nad dobro obywateli lub uzasadnianiem niepraworządnych poczynań rządzących i *de facto* odszedł do lamusa, o tyle w III Rzeczypospolitej był traktowany jako wartość. Swoistość polskiego pojmowania interesu państwowego wynikała zapewne ze specyfiki państw Europy Środkowej i Wschodniej, które odzyskały suwerenność (jeden z głównych składników racji stanu) po 1989 r., wyzwając się spod zależności od Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. W regionie znaczenie państwa narodowego i jego interesów było większe niż w Europie Zachodniej.

O wyborze tematyki badań zadecydował zamysł wypełnienia luki badawczej. Przekonanie o jej istnieniu poparte było faktem, że racja stanu w myśli politycznej nie doczekała się opracowania naukowego, a w literaturze politologicznej dominowały analizy racji stanu wybranych państw w ujęciu historycznym oraz opracowania dotyczące jej teoretycznych aspektów.

Temat wydawał się ważny z teoretycznego oraz praktycznego punktu widzenia. Z jednej strony prezentowany projekt badawczy w zamyśle miał stanowić nieschematyczne ujęcie *raison d'état* jako kategorii myśli politycznej. W tej kwestii kluczowa wydawała się potrzeba uporządkowania i skatalogowania interesów składających się na rację stanu, postulowanych przez różne nurty myśli politycznej w Polsce w XXI wieku. Z drugiej zaś strony przeprowadzone badania mogły przyczynić się do zrozumienia współczesnej polityki, procesów decyzyjnych w niej zachodzących, poprzez ustalenie, czym dla poszczególnych partii była racja stanu, jak ją definiowano i jakie treści były jej przypisywane. Było to możliwe, gdyż partie polityczne, odwołując się do racji stanu: (1) opracowywały katalog wartości politycznych; (2) hierarchizowały i integrowały je; (3) dokonywały ich interpretacji, (4) relatywizowały w odniesieniu do sytuacji politycznej, (5) formułowały i porządkowały cele oraz (6) dobierały metody i środki politycznego działania.

Ponadto byłam przekonana o ważności tematyki, w której państwo znajdowało się w centrum uwagi. Wszak zadaniem badaczy jest przybliżenie ewolucji znaczenia, funkcji i roli państwa na tle zmieniających się warunków życia politycznego. Idea racji stanu może pomóc odpowiedzieć na wyzwania stojące przed liberalnym państwem demokratycznym. Rację stanu można uznać za koncepcję pomocniczą, określającą w skomplikowanym

współczesnym świecie granice między tym, co narodowe, a tym, co międzynarodowe, między wewnętrzną strukturą państwa a jego działaniami zewnętrznymi.

W płaszczyźnie podmiotowej temat monografii odnosi się do polskich parlamentarnych partii politycznych, reprezentujących różne nurty polityczne. Nurt narodowy reprezentuje Liga Polskich Rodzin, konserwatywny – Prawo i Sprawiedliwość, liberalny – Platforma Obywatelska RP, ludowy – Polskie Stronnictwo Ludowe, socjaldemokratyczny – Sojusz Lewicy Demokratycznej i Unia Pracy, oraz nurt partii niestandardowych – Samoobrona RP¹. Wymienione partie zostały wybrane w oparciu o cztery kryteria: (1) reprezentatywność dla danego nurtu politycznego, (2) przedstawicielstwo w polskim parlamencie (Sejm i Senat RP), (3) reprezentacja w Parlamencie Europejskim oraz (4) faktyczne uczestnictwo w procesie sprawowania władzy poprzez udział w gabinetach rządowych. Ostatnie kryterium jawiło się jako ważne, ponieważ partycypacja we władzy dawała realny wpływ na proces decyzyjny i możliwość implementacji założeń polskiej racji stanu.

Przedmiotem badań była myśl polityczna współczesnych polskich partii politycznych, a przede wszystkim jej kategoria – racja stanu. Myśl polityczna oznacza wszelką formę refleksji nad rzeczywistością polityczną, niezależnie od stopnia rozwoju, wewnętrznej spójności i systematyzacji oraz uteoretyzowania i konkretyzacji. Istotą myśli politycznej stanowi wizja idealnego ładu, która powstaje z inspiracji i w konfrontacji z obserwowaną i subiektywnie opisywaną rzeczywistością. W dysertacji wykorzystano autorską definicję racji stanu. Przyjęto, że racja stanu jest realnym, a nie abstrakcyjnym pojęciem i odnosi się do konkretnego podmiotu (państwa) wraz ze wszystkimi uwarunkowaniami o charakterze wewnętrznym (tożsamość, system aksjologiczny, ład prawnoustrojowy, społeczny i gospodarczy) oraz zewnętrznym (położenie geopolityczne, miejsce i rola w środowisku międzynarodowym). Racja stanu w ujęciu ogólnym jest systemem najważniejszych interesów państwa warunkujących jego egzystencję, bezpieczeństwo i szeroko pojęty rozwój. W ujęciu szczegółowym należy uwzględnić pojęcia pomocnicze w definiowaniu racji stanu: dobro wspólne, interesy narodowe, a także jej twórców, obszary realizacji oraz system powiązań z innymi kategoriami analitycznymi.

¹ Przyjęto klasyfikację partii politycznych w Polsce autorstwa Krzysztofa Kowalczyka. Zob. K. Kowalczyk, *Rodziny partii politycznych w III RP*, [w:] *Partie i system partyjny III RP*, red. idem, Toruń 2011, s. 207–232; idem, *Typologia polskich partii politycznych według kryterium programowego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2014, nr 1, s. 73–94.

Płaszczyzna przestrzenna tematu badawczego obejmuje obszar Rzeczypospolitej Polskiej, zaś zakres chronologiczny rozprawy tworzą lata 2001–2015. Cezurę początkową stanowi rok 2001, ważny z co najmniej dwóch powodów. *Primo*, w roku 2001 na polskiej scenie politycznej pojawiły się nowe podmioty polityczne: Platforma Obywatelska Rzeczypospolitej Polskiej (24 stycznia 2001), Liga Polskich Rodzin (21 kwietnia 2001) oraz Prawo i Sprawiedliwość (29 maja 2001). *Secundo*, 23 września 2001 roku odbyły się wybory parlamentarne, które zapoczątkowały IV kadencję Sejmu RP oraz V kadencję Senatu (od 19 X 2001). Za cezurę końcową przyjęto rok 2015, który wyznaczył koniec VII kadencji Sejmu RP i VIII kadencji Senatu RP.

W monografii kluczową rolę poznawczą przypisano hipotezom badawczym. Pierwszą hipotezą jest założenie, że specyfika polskiej współczesnej myśli politycznej na tle europejskim polega na tym, iż wszystkie nurty ideowe, mimo znacznych różnic aksjologicznych, posługiwały się kategorią racji stanu i definiowały ją jako zespół najważniejszych interesów Rzeczypospolitej. Druga hipoteza badawcza odnosi się do dychotomii we współczesnej polskiej myśli politycznej – o ile w latach 2001–2015 istniał konsensus w kwestii, czym była racja stanu, a politycy różnorodnych proveniencji ideowych za konieczne uznali respektowanie niezaprzeczalnych jej wyznaczników, o tyle do sporów politycznych dochodziło w konfrontacji odmiennych wizji państwa – wtedy, kiedy trzeba było uściślić katalog interesów, celów z nich wynikających oraz metod i sposobów ich realizacji. Określano je bardzo różnie, w zależności od tego, jakie wartości uznawano za fundamentalne dla polskiego państwa. Hipoteza trzecia zawiera się w stwierdzeniu, że spór o zakres pojęcia racji stanu w polskiej współczesnej myśli politycznej był *de facto* sporem o rolę i znaczenie państwa narodowego, w stosunkach tak wewnętrznych, jak i międzynarodowych. Z niej wynika hipoteza czwarta, że we współczesnej polskiej myśli politycznej ścierały się ze sobą dwa główne stanowiska: pierwsze sprowadzało się do tezy, że terytorialne i suwerenne państwo narodowe było podstawowym aktorem na arenie wewnętrznej oraz międzynarodowej, a procesy integracji i globalizacji tylko wzmacniały jego funkcje. Drugie stanowisko opierało się na przekonaniu, że państwo narodowe w XXI wieku pełniło ograniczoną rolę, o czym świadczyło przejęcie części kompetencji państw przez organizacje międzynarodowe, uszczuplenie suwerenności na rzecz wspólnych rządów oraz „rozmywanie się” terytorium i granic przy rosnącej roli regionów transgranicznych. Hipoteza piąta sprowadza się do potwierdzenia bądź odrzucenia zdania, że koncepcja racji stanu w socjaldemokratycznej, ludowej i liberalnej myśli politycznej przybierała formę

nowej *raison d'état* o charakterze ponadpaństwowym, co oznaczało, że interesy Polski powinny zostać sprzężone z interesami państw świata zachodniego, a wspólnym mianownikiem miały być liberalna demokracja, wspólnota gospodarcza, ochrona praw człowieka oraz pacyfizm. W koncepcji „nowej racji stanu”, realizowanej ponadnarodowo, działania wewnątrzpaństwowe uzasadniano koniecznością dostosowania się do dyrektyw międzynarodowych. Hipoteza szósta przybrała postać twierdzenia, że w konserwatywnej i narodowej myśli politycznej racja stanu, zarezerwowana dla państw narodowych, była pojmowana jako zespół interesów pojedynczego bytu państwowego i obejmowała nie tylko militarne i gospodarcze atrybuty, lecz również „siłę duchową”, czyli wartości moralne i etyczne, stanowiące podstawę ładu politycznego i punkt wyjścia rozwoju Rzeczypospolitej.

Weryfikacja każdej z hipotez wymagała analizy zagadnień o charakterze szczegółowym. Służyły temu odpowiedzi na postawione pytania badawcze: Jak politycy rozumie i realizowali polską rację stanu w pierwszym piętnastolecu XXI wieku? W jaki sposób definiowali państwo – podmiot racji stanu? Jak rozumiano suwerenność oraz integralność terytorialną państwa w kontekście integracji międzynarodowej i globalizacji? Czym dla polityków był potencjał polityczny państwa i w jaki sposób wiązali go z racją stanu? Jaki ustrój polityczny i model ładu społeczno-gospodarczego uważano za najwłaściwszy do realizacji polskiej racji stanu? Jaki model polityki zagranicznej był według polityków różnych opcji ideowych zgodny z *raison d'état*? Jak partie polityczne percypowały sytuację geopolityczną Polski i wynikające z niej szanse lub zagrożenia w kontekście interesów państwowych? Jakie pojawiły się pomysły na zapewnienie wielowymiarowego bezpieczeństwa państwu i narodowi?; W jakim stopniu kategoria racji stanu była rzeczywistym drogowskazem dla rządzących, a w jakim tylko hasłem, wykorzystywanym na użytek polityki wewnętrznej?

Monografia ma charakter politologiczny i składa się z pięciu ułożonych rzeczowo rozdziałów odnoszących się do zasadniczych obszarów kreowania i realizacji racji stanu: egzystencja państwa, ład prawnoustrojowy (sposób organizacji władzy politycznej), rozwój gospodarczy i społeczny, środowisko międzynarodowe oraz bezpieczeństwo państwa. Politycy, biorąc pod uwagę te płaszczyzny formułowali wartości, cele oraz drogi ich realizacji istotne dla państwa, narodu, społeczeństwa i pojedynczych obywateli.

O konstrukcji pracy zdecydowały trzy przesłanki wynikające ze struktury pojęcia racji stanu. Po pierwsze, podział na interesy wewnętrzne i zewnętrzne (racja stanu kształtowała się i była realizowana w ramach działań wewnętrznych państwa oraz w jego

relacjach z otoczeniem zewnętrznym). Po drugie, szerokie ujęcie racji stanu, które odnosiło się do długiej perspektywy funkcjonowania państwa. Po trzecie, kryterium treściowe racji stanu, eksponujące „pojemność” pojęcia, czyli interesy w ujęciu przedmiotowym (interesy egzystencjalne, polityczno-ustrojowe, gospodarcze, społeczne, bezpieczeństwa etc.). Tym samym struktura pracy spełniła postulat badawczy, by w dociekaniach politologicznych nie zawężać racji stanu do polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i prestiżu państwa na arenie międzynarodowej (sfera zewnętrzna). Błędne było bowiem przekonanie, że pojęcie racji stanu odnosiło się tylko, czy przede wszystkim, do polityki zagranicznej. Należało uwzględnić inne, związane z polityką wewnętrzną płaszczyzny, na których racja stanu mogła być realizowana: sfera wartości, tożsamości zbiorowej, ładu społecznego, gospodarki, a nawet polityki historycznej.

Rozdział pierwszy obejmuje poglądy polityczne polskich partii politycznych na zagadnienia najważniejsze dla państwa, bo decydujące o jego egzystencji. Wśród nich można wymienić suwerenność, integralność terytorialną, tożsamość polityczną oraz potencjał polityczny. W ujęciu bardziej szczegółowym poruszone zostaną kwestie niezależności państwa w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym, granic i terytorium w XXI wieku, regionalizacji i regionalizmu, tożsamości narodowej w „konkurencji” z innymi rodzajami tożsamości oraz sprawnego funkcjonowania państwa.

Rozdział drugi mieści problematykę ładu prawnoustrojowego. Jest on o tyle ważny, że każda z omawianych partii politycznych w rywalizacji o władzę reprezentowała własny model państwa, według niej wzorcowy i wynikający z założeń racji stanu. W XXI wieku twórcy myśli politycznej oscylowali wokół takich tematów jak: model państwa i wariant demokracji, granice władzy państwowej oraz samorządy. Przedmiotem analizy uczyniono koncepcje państwa charakterystyczne dla różnych nurtów ideowych obecnych we współczesnej polskiej myśli politycznej: narodowego, solidarnego, obywatelskiego, ludowego socjalnego, świeckiego i socjalliberalnego.

Rozdział trzeci pod tytułem *Potencjał gospodarczy i społeczny* zawiera poglądy partii politycznych na model gospodarki i koncepcje rozwoju regionalnego państwa oraz społeczeństwo w wymiarze statycznym (ład społeczny) i dynamicznym (dynamika społeczna). Wzmacnianie potencjału gospodarczego i społecznego było traktowane przez twórców myśli politycznej jako cel polityki wynikający z racji stanu. W omawianej części pracy katalog interesów państwa kreowany przez polityków obejmował kilka obszarów:

gospodarkę, strukturę społeczną, edukację, wychowanie i kulturę. Miały one przełożenie na konkurencyjność gospodarki oraz spójność i dynamikę społeczną.

Rozdział czwarty odnosi się do problemu podmiotowości Polski w środowisku międzynarodowym. To właśnie z polityką zagraniczną najczęściej utożsamiano rację stanu. Budowanie silnej pozycji międzynarodowej państwa, możliwość skutecznego promowania polskich interesów na arenie międzynarodowej poprzez umacnianie zdolności działania i efektywności najważniejszych instytucji międzynarodowych, w których uczestniczyła Polska, oraz rozwój stosunków międzynarodowych opartych na poszanowaniu prawa można uznać za priorytety polityczne wywiedzione z koncepcji racji stanu. W rozdziale zawarto katalog zdefiniowanych przez partie interesów państwowych w środowisku międzynarodowym oraz przedstawiono cele polityki zagranicznej, stanowiące pochodną interesów państwa. Poszczególne podrozdziały odnoszą się do pozycji Polski w środowisku międzynarodowym, modelu polityki zagranicznej oraz do założeń i realizacji polskiej racji stanu na trzech płaszczyznach: regionalnej, subregionalnej i lokalnej.

Problematyka rozdziału piątego oscyluje wokół zagadnienia bezpieczeństwa państwa w ujęciu przedmiotowym. Zapewnienie bezpieczeństwa państwa i obywateli było zadaniem wynikającym z racji stanu. Interesy państwa w dziedzinie bezpieczeństwa zostały oparte na koncepcji zintegrowanego bezpieczeństwa państwa, obejmującej aspekty polityczno-militarne (sojusze), obronność (potencjał obronny), bezpieczeństwo publiczne oraz bezpieczeństwo energetyczne i ekologiczne państwa jako istotne czynniki bezpieczeństwa w XXI wieku.

Powodzenie badań nad racją stanu zależało m.in. od przyjętego podejścia metodologicznego oraz zastosowania metod właściwych naukom politycznym. Za Ziemowitem Jackiem Pietrasiem wyróżniono trzy główne podejścia metodologiczne w badaniu racji stanu. Z podejściem pierwszym – normatywnym mieliśmy do czynienia, gdy politycy i badacze formułowali przyszły i pożądany zakres przedmiotowy racji stanu, czyli podstawowe interesy i cele państwa. Drugie podejście – deklaratywne, było właściwe analizie deklaracji politycznych centralnego ośrodka władzy politycznej w państwie. Taka postawa badawcza uwypuklała ujęcie racji stanu jako systemu najwyższych uzasadnień politycznych dla podejmowanych lub zamierzonych działań. Trzecie podejście metodologiczne, realistyczne reprezentowali badacze, którzy próbowali zrekonstruować rację stanu na podstawie rzeczywistych działań państwa, nie ograniczając się tylko do analizy deklaracji i programów politycznych. W prezentowanej monografii ostatnie

podejście wydawało się najbardziej użyteczne i gwarantujące możliwie pełne rozpoznanie pojęcia racji stanu w polskiej myśli politycznej.

Zastosowano trzy metody badawcze właściwe politologii: systemową, instytucjonalnoprawną oraz porównawczą. Systemowe ujęcie myśli politycznej wydawało się zasadne ze względu na złożoność badanych kwestii. Nieodłącznymi elementami analizy systemowej były: system i jego granice, otoczenie, wejście i wyjście (poparcie i żądania zmian) oraz sprzężenie zwrotne. W pracy dominowała analiza mezosystemowa, w której systemem średniego rzędu była racja stanu w myśli politycznej. Myśl polityczna stanowiła makrosystem, a konkretny pogląd lub decyzja polityczna motywowana racją stanu była traktowana jako mikrosystem. Należy przy tym wskazać na pewną niedoskonałość analizy systemowej, która nie udzieliła jednoznacznej i wyczerpującej odpowiedzi na pytanie o przebieg granic systemu politycznego. W pracy przyjęto umownie, że granice badanego systemu były tożsame z granicami geograficznymi polskiego państwa. Nie miały jednak charakteru materialnego i w związku z tym należało je traktować dynamicznie.

Na otoczenie systemu składało się wszystko to, co zostało w sposób analityczny wyłączone poza jego granice, a jednocześnie pozostawało z nim w istotnych relacjach przyczynowych. Otoczenie badanego systemu politycznego możemy rozpatrywać na trzech płaszczyznach: globalnej, regionalnej i sąsiedzkiej (otoczenie bliższe i dalsze).

Wejścia do systemu w postaci poparcia i żądań z otoczenia pociągały za sobą określone reakcje wewnątrz systemu. Wyjścia wywoływały zmiany w otoczeniu, które z kolei wpływały na system polityczny. Proces ten, określany jako sprzężenie zwrotne, można opisać poprzez konkretne zależności. Z jednej strony racja stanu państwa była rezultatem wewnętrznych materialnych i funkcjonalnych potrzeb państwa. Z drugiej zaś strony wpływ na formułowanie założeń racji stanu miały czynniki zewnętrzne (zagraniczne wzorce i tendencje, doświadczenia własne i innych uczestników stosunków międzynarodowych, zobowiązania sojusznicze, konieczność respektowania prawa międzynarodowego, lojalność lub zależność od silnego podmiotu międzynarodowego, wpływ na słabe państwa). I odwrotnie – cele polityki państwa wynikające z racji stanu były skierowane do środowiska międzynarodowego. Państwo oddziaływało na inne podmioty państwowe (kierowało żądania), by wywołać oczekiwane zachowania i decyzje, a tym samym uzyskać odpowiednie warunki do realizacji racji stanu. W polityce wewnętrznej świadomość społeczną i polityczną kształtowali w znacznej mierze politycy, którzy, chcąc zdobyć poparcie

wyborców, musieli uwzględniać nastroje i poglądy opinii publicznej (najczęściej odzwierciedlone w sondażach).

Dwie pozostałe metody zostały wykorzystane w mniejszym stopniu niż analiza systemowa. Metoda instytucjonalnoprawna znalazła zastosowanie wtedy, kiedy rozpoznanie zjawiska wiązało się z badaniem aktów prawnych, stanowiących implementację interesów wynikających z racji stanu. Metoda porównawcza była pomocna przy wskazaniu podobieństw i różnic między poglądami partii politycznych na temat racji stanu.

Na podstawie przeprowadzonego procesu badawczego zweryfikowane zostały hipotezy badawcze, których potwierdzenie znajduje uzasadnienie w monografii. Weryfikacja hipotez pozwoliła wskazać na specyfikę polskiej współczesnej myśli politycznej na tle europejskim, która polegała na tym, iż wszystkie główne nurty ideowe, mimo niekiedy dużych różnic aksjologicznych, posługiwały się kategorią *raison d'état* i definiowały ją jako zespół najważniejszych interesów Rzeczypospolitej. Termin racja stanu był używany przez polityków zazwyczaj w pozytywnym, doniosłym kontekście definiowania najważniejszych interesów państwa. Wskazywano na różnorakie aspekty racji stanu: tak wewnętrzne jak i zewnętrzne, a uwzględniając kryterium przedmiotowe, na: egzystencjalne, ustrojowe, gospodarcze, społeczne, międzynarodowe oraz związane z bezpieczeństwem. O ile w latach 2001–2015 istniał konsensus w definiowaniu racji stanu, a politycy różnorodnych proveniencji ideowych zgodnie deklarowali, iż w polityce konieczne było respektowanie niezaprzeczalnych jej wyznaczników, o tyle do sporów politycznych dochodziło w konfrontacji odmiennych wizji państwa – wtedy, kiedy trzeba było uściślić katalog interesów, celów z nich wynikających oraz metod i sposobów ich realizacji. Określano je bardzo różnie, w zależności od tego, jakie wartości uznawano za fundamentalne dla polskiego państwa. W konserwatywnej i narodowej myśli politycznej racja stanu była zarezerwowana dla państw narodowych i pojmowana jako zespół interesów pojedynczego bytu państwowego, obejmując nie tylko militarną i gospodarczą siłę i potęgę państwa, lecz również „siłę duchową” – wartości moralne i etyczne, traktowane jako podstawa ładu politycznego i punkt wyjścia rozwoju Rzeczypospolitej. W liberalnej, ludowej i socjaldemokratycznej myśli politycznej dominowała koncepcja *new raison d'état*, uwypuklająca wieloaspektowe i międzynarodowe „umocowanie” państwa poprzez uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych i sojuszach, powiązania gospodarcze itp., a redukująca rolę państwa narodowego jako podmiotu racji stanu.

Z polskiej współczesnej debaty publicznej na temat racji stanu wyłonił się spór o rolę i przyszłość państwa narodowego. Dyskusje o cechach i atrybutach państwa narodowego pozwoliły uchwycić szerokie spektrum poglądów – od tradycyjnych po nowoczesne, a nawet „ponowoczesne” spojrzenie na ten temat. Wyklarowały się dwa stanowiska określające dominujące strony sporu o państwo narodowe. Z jednej strony, LPR, PiS i w części Samoobrona RP traktowały państwo jako kluczowy podmiot w stosunkach wewnętrznych i zewnętrznych, a jego interesy jako czynnik determinujący zachowanie państw w stosunkach międzynarodowych, co było zbieżne z realistycznym paradygmatem stosunków międzynarodowych. Z drugiej zaś strony, PO, PSL, SLD i UP, odrzucając tradycyjne rozumienie suwerenności państwa i realizm w pojmowaniu relacji między państwami, przyjęły założenie, że normy prawne (krajowe, unijne, prawa człowieka, prawo międzynarodowe etc.), a nie interesy państw stanowiły czynnik rozstrzygający w polityce wewnętrznej i międzynarodowej. Suwerenność państwa ujmowana w sposób tradycyjny była charakterystyczna dla myśli politycznej środowisk konserwatywnych oraz narodowych. O ile w projekcie LPR miała ona niezmienny wzorzec, o tyle w PiS uważano, że do władz państwa należało znalezienie form i metod przystosowania się do wymagań wynikających ze współzależności państw. Stanowisko PO, PSL, SLD i UP wobec suwerenności państwa mieściło się w liberalnym paradygmacie stosunków międzynarodowych oraz odpowiadało ponowoczesnemu modelowi państwa. Relacje między ludźmi i szeroko – między podmiotami międzynarodowymi niejako wymykały się władzy i regulacjom właściwym państwom narodowym, a racja stanu w coraz mniejszym stopniu determinowała politykę zagraniczną.

W ujęciu szczegółowym spór o rolę i znaczenie państwa narodowego, tak w stosunkach wewnętrznych, jak i międzynarodowych, obejmował sześć kwestii.

Po pierwsze – był widoczny w sposobie definiowania państwa narodowego i postrzegania jego cech (suwerenności) oraz atrybutów (granic i terytorium, tożsamości). Partie polityczne były zgodne w tym, że istniała konieczność nowego podejścia do tych zagadnień ze względu na zmiany zachodzące w świecie współczesnym, co sprawiło, że suwerenność przestano traktować jako pojęcie bezdyskusyjne i absolutne oraz jedyny wskaźnik relacji państwa z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych. Główny dyskurs polityczny toczył się między zwolennikami dwóch sposobów myślenia. Pierwszy, reprezentowany przez środowiska narodowe i konserwatywne, bazował na aktualności tradycyjnie pojmowanych cech państwa narodowego jako nierozdzielnych wyróżników

państwowości, mimo procesów globalizacji i regionalizacji, oraz na założeniu, że obrona suwerenności i przestrzennych wyróżników państwa ściśle łączyła się z racją stanu. Suwerenne państwo narodowe gwarantowało realizację racji stanu Rzeczypospolitej Polskiej oraz było przedstawicielem i obrońcą interesów Polski w środowisku międzynarodowym. Negowano opinie o erozji znaczenia państwa narodowego, przeciwnie – podkreślano, że w obliczu różnorodnych zagrożeń przechodziło ono swoiste odrodzenie. Ustrój terytorialny państwa narodowego był wciąż kluczowy w relacjach międzynarodowych, mimo wpływu globalizacji, a w relacjach wewnętrznych pożądanym był jeden silny ośrodek władzy, hamujący daleko idącą autonomię regionów i województw. Drugi sposób myślenia, charakterystyczny dla liberalnej, ludowej i socjaldemokratycznej myśli politycznej, uwzględniał redefinicję tradycyjnie pojmowanych granic oraz terytorium i opierał się na założeniu, że tradycyjne znaczenie państwa narodowego nie przystawało do współczesności, a granice między tym, co wewnątrzpaństwowe, a tym, co międzynarodowe, stawały się płynne. W warunkach globalizacji istotne były decyzje polityczne, zapadające poza terytorium państwa; współzależność międzynarodowa; obniżenie znaczenia terytorium, które przestało być gwarancją bogactwa i bezpieczeństwa państw z powodu ich uwikłania w sieć interesów regionalnych czy światowych, co pozbawiało je zarazem klasycznej przestrzeni terytorialnej do artykułowania i obrony interesów. Liberałowie i socjaldemokraci zdawali sobie sprawę z tego, że w obliczu pojawiających się nowych wyzwań o charakterze kulturowym, ekonomicznym i ekologicznym trzeba umieć „lawirować” między racją stanu państwa a interesami europejskimi i globalnymi. Było to wyraźne nawiązanie do idei postnowoczesnego ładu światowego, w którym, w związku z globalizacją, pojawiło się wiele ośrodków decyzyjnych. Stawiano na współpracę i przenikanie granic bardziej niż na rywalizację i konfrontację państwowych oraz niepaństwowych podmiotów międzynarodowych.

Po drugie – zarysował się spór o tożsamość zbiorową, rozumianą jako poczucie przynależności do danej wspólnoty, jej szczególnych cech i systemu wartości, na których była oparta. Odnosząc się do głównych ujęć tożsamości w polskiej współczesnej myśli politycznej, należy dodać, że z perspektywy konserwatywnej i narodowej tożsamość polityczną jednostki określono przez jej przynależność do wspólnoty narodowej. Naród rozumiano jako tradycyjną wspólnotę, byt zwyczajowy i długowieczny, a nie wytwór społeczeństwa nowoczesnego. Dominowała wizja wspólnoty narodowej, związanej z konkretnymi atrybutami: ziemią i przywiązaniem do niej, tradycyjnym modelem życia

społecznego oraz określonym kanonem wzorców i symboli kultury narodowej. W ujęciu socjaldemokratycznym i liberalnym również podkreślano wartości narodu jako wspólnoty historyczno-kulturowej społeczeństwa, którą należało chronić w procesie integracji europejskiej. Jednak naród pojmowano jako nowoczesny organizm społeczny, złożony z wielu wspólnot i tradycji narodowych, połączony wspólną kulturą i poczuciem obywatelskiej odpowiedzialności za państwo, nie zaś wspólnotą o tradycyjnym rysie etnicznym.

Po trzecie – polemika obejmowała zagadnienie ustroju politycznego, w tym modelu demokracji, relacji państwo – obywatel oraz państwo – społeczeństwo obywatelskie. Spór polityczny w Polsce o optymalny dla polskiej racji stanu model demokracji i zakres ingerencji państwa w życie obywateli wpisywał się w ogólnoeuropejską debatę na temat modelu ustrojowego państwa w XXI wieku, a sprecyzowanie granic działania władz państwowych oraz stworzenie optymalnego modelu władzy politycznej napotykało niemałe trudności. Istniał kluczowy dylemat: z jednej strony, władza państwowa była niejako wierzchołkiem hierarchii społecznej i aby móc kierować społeczeństwem oraz zapewniać mu bezpieczeństwo musiała ingerować w życie obywateli, a z drugiej strony, niekiedy musiała chronić autonomię i samoorganizację społeczeństwa, często kosztem bezpieczeństwa. Partie LPR, PiS i Samoobrona utożsamiały państwo i jego siłę z organizacją sprawną i nieodzowną dla egzystencji obywateli, zaś PO, PSL, SLD i UP traktowały je jako synonim ekspansywności, rozbudowanej sieci instytucji kontrolnych oraz opresyjności w stosunku do jednostki.

Po czwarte – spierano się o rolę instytucji państwa w kształtowaniu potencjału politycznego, społecznego i gospodarczego. O ile istniał konsensus co do tego, że budowa potencjału RP mogła się realizować tylko w warunkach gospodarki wolnorynkowej i stabilnego ładu społecznego, a politycy byli zgodni w tym, że wybór modelu gospodarczego i zasad konstytuujących porządek społeczny warunkował rozwój państwa, o tyle toczył się spór o szczegółowe rozwiązania w obu kwestiach: model redystrybucji i wydatków publicznych, zasadność pobudzania wydajności ekonomicznej i konkurencyjności, stopień „uspołecznienia” gospodarki rynkowej oraz zakres ingerencji państwa w sferę ekonomiczną. W odniesieniu do ładu społecznego LPR, PiS, PSL, SLD i Samoobrona RP opowiadały się za organicznym społeczeństwem, złożonym z wielu różnorodnych, ale i współpracujących ze sobą jednostek i grup jako podstawą ładu społecznego. Partie te zgadzały się w tym, że interesy wspólnoty były pierwotne w stosunku do interesów tworzących ją jednostek i z tego

też względu z dużą atencją traktowały „spoiwa” społeczne (narodowe): chrześcijaństwo i wywiedzione z niego normy moralne oraz tradycję i historię. PO zbudowała koncepcję ładu społecznego niejako w sprzeczności z takimi poglądami, kierując się zasadą prymatu jednostki nad pierwszeństwem wspólnoty, co oznaczało, że wolność jednostki miała determinować normy społeczne. Dlatego też reguły prawne, a w mniejszym stopniu – wartości i normy moralne miały konstytuować ład społeczny. W tym kontekście należało podkreślić, że istniały dwa główne stanowiska wobec modernizacji. Dla LPR, PiS i Samoobrony polska tradycja stanowiła potencjał decydujący o specyfice polskiego rozwoju na tle innych państw oraz pełniła funkcję „obroncy” państwa przed patologiami nowoczesności. W ujęciu PO i SLD istniał dominujący, zachodni paradygmat modernizacyjny, którego odrzucenie oznaczało opozycję wobec postępu. Stanowisko PSL opierało się na syntezie polskiej tradycji i zachodniej nowoczesności.

Po piąte – debata publiczna toczyła się wokół zagadnienia racji stanu państwa w środowisku międzynarodowym, a kluczowe w tej kwestii wydawały się stosunki bilateralne i multilateralne państwa narodowego z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych. We współczesnej polskiej myśli politycznej ścierały się ze sobą dwa główne stanowiska: pierwsze, reprezentowane przez LPR, PiS i Samoobronę RP, sprowadzało się do tezy, że, z jednej strony, terytorialne i suwerenne państwo narodowe było podstawowym aktorem na arenie międzynarodowej i podmiotem polityki zagranicznej, a procesy integracji i globalizacji niejako wzmacniały jego funkcje w polityce wewnętrznej i międzynarodowej, a z drugiej strony, racja stanu była dominującym czynnikiem wpływającym na zachowanie państw. Drugi punkt widzenia, charakterystyczny dla PO, PSL, SLD i UP, opierał się na przekonaniu, że państwo narodowe w XXI wieku pełniło ograniczoną rolę, a jego kompetencje w znacznej mierze przejęły organizacje międzynarodowe, suwerenność została uszczuplona na rzecz wspólnych rządów, a rosnąca rola regionów transgranicznych wpływała na „rozmywanie się” terytorium i granic. W tym kontekście koncepcja racji stanu przybrała formę nowej *raison d'état* o charakterze ponadpaństwowym, co oznaczało, że interesy Polski miały zostać sprzężone z interesami państw świata zachodniego, wspólnym zaś mianownikiem byłaby liberalna demokracja, wspólnota gospodarcza, ochrona praw człowieka oraz pacyfizm. Interesy państwa w środowisku międzynarodowym były ważne, jeśli nie oznaczały „destrukcyjnego” egoizmu narodowego, który należało wyeliminować i zastąpić współdziałaniem na rzecz interesów globalnych.

Po szóste – spór polityczny o rolę państwa narodowego ogniskował się wokół bezpieczeństwa. Można wskazać na różnice w postrzeganiu kryteriów bezpieczeństwa państwa w zależności od akceptacji określonego paradygmatu stosunków międzynarodowych. W realistycznym ujęciu LPR i PiS bezpieczeństwo było państwowocentryczne, co oznaczało, że państwo stanowiło jedyny podmiot bezpieczeństwa, a bezpieczeństwo można było zagwarantować dzięki potędze i sile lub odpowiedniej strukturze systemu bezpieczeństwa. Wskazywano na trudności we współpracy międzynarodowej wynikające z dylematu bezpieczeństwa, u którego podstaw toczyła się gra o sumie zerowej, a działania podjęte na rzecz wzrostu bezpieczeństwa jednego państwa powodowały spadek poczucia bezpieczeństwa innych państw. Dla PO, PSL, SLD i UP bezpieczeństwo było jednym z wielu celów państwa, nie zawsze najważniejszym, a współzależność międzynarodowa odstręczała państwa od użycia siły militarnej, gdyż zaburzenie porządku międzynarodowego było nieopłacalne dla wszystkich jego uczestników. Liberałowie, inaczej niż realiści, definiowali siłę państwa, upatrując ją przede wszystkim w asymetrii współzależności, a nie w potencjale militarnym.

Wyniki badań zaprezentowane w monografii mogą być wykorzystane zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. W wymiarze teoretycznym wskazać należy na dwa istotne postulaty badawcze związane z przedmiotową kategorią badawczą. Wydaje się iż istnieje potrzeba kontynuowania badań w zakresie myśli politycznej prowadzących do uporządkowania refleksji teoretyczno-metodologicznej (analizowania myśli politycznej za pomocą kategorii i metod politologicznych), a na ich bazie – przygotowania analiz historiograficznych. Takie przedsięwzięcia są istotne dla badaczy, którzy poszukują podstaw naukowych dla analiz idei kształtujących tożsamość podmiotów politycznych istniejących w różnych epokach historycznych. Drugim postulatem jest konieczność stałego uzupełniania kwestionariusza badań myśli politycznej o nowe kategorie, co niewątpliwie wpłynie pozytywnie na tożsamość tej subdyscypliny w badaniach politologicznych. W wymiarze praktycznym należy wskazać na zależność między badaniami naukowymi w zakresie nauk politycznych a praktyką polityczną i dyskursem publicznym. Prezentowana monografia miała na celu uporządkowanie głównych kwestii wyznaczających stanowiska partii politycznych w debacie politycznej a odnoszących się do kluczowych problemów polskiej państwowości ostatnich piętnastu lat. W tym sensie opracowanie może zostać wykorzystane zarówno przez polityków, jak i ich wyborców.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

Zainteresowania naukowe i podejmowane przeze mnie tematy badawcze mieszczą się w obrębie dyscypliny nauk o polityce. Realizowane badania naukowe oraz publikacje naukowe będące ich wynikiem (trzydzieści pięć publikacji naukowych w języku polskim i angielskim) koncentrują się wokół trzech głównych obszarów badawczych: (1) racja stanu – traktowana z jednej strony jako kategoria myśli politycznej a z drugiej – jako przedmiot analiz z zakresu metodologii badań politologicznych; (2) myśl polityczna Prawa i Sprawiedliwości na początku XXI wieku oraz (3) debata publiczna w Polsce po 1989 roku.

Pierwszy z wymienionych obszarów badawczych obejmuje tematykę racji stanu. Podejmowane przez mnie w tym obszarze badania i ich efekty w postaci publikacji naukowych są w ujęciu chronologicznym najnowsze. Zainteresowanie problematyką racji stanu, szczególnie w kontekście polskiej myśli politycznej wynikało z dwóch przesłanek. Z jednej strony przedmiotowa kategoria wydawała się atrakcyjna badawczo z uwagi na dwuznaczność i niedookreśloność badanego terminu, który w literaturze przedmiotu zaliczono do grupy tzw. istotnie spornych pojęć. Oznaczało to, że jego pełne znaczenie może być uchwycone tylko za pomocą pojęcia, które dopuszcza różnorakie sposoby pojmowania, czyli różne koncepcje danego terminu. Z drugiej zaś strony należało skonfrontować polskie współczesne koncepcje racji stanu z pojawiającymi się w literaturze obcojęzycznej nowymi ujęciami *raison d'état*, umniejszającymi znaczenie państwa narodowego i uwypuklającymi strategiczny wymiar badanej kategorii, takimi jak koncepcja *new raison d'état* czy tzw. światowa racja stanu (*raison du Monde*).

Efektem finalnym pierwszego obszaru badawczego jest monografia *Racja stanu we współczesnej polskiej myśli politycznej 2001–2015* wskazana jako moje najważniejsze osiągnięcie naukowe. Częstkowe wyniki badań zostały opublikowane w formie artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach redagowanych: *Wschodni wymiar polityki zagranicznej prezydenta Lecha Kaczyńskiego (2005–2010)*, [w:] *Obrazy Rosji i Rosjan w Polsce od końca XIX wieku do początku XXI stulecia. Opinia publiczna, stosunki polsko-rosyjskie, pamięć historyczna*, red. E. Kirwiel, E. Maj, E. Podgajna, Lublin 2012, s. 263–277; *Idea IV Rzeczypospolitej. Między aprobatą a odrzuceniem*, [w:] *Między aprobatą a odrzuceniem. Demokracja polska w refleksji i praktyce XX i XXI wieku*, red. M. Strzelecki, Toruń 2012, s. 241–258; *Raison d'État in the Political Thought of the Polish People's Party in the 21st Century*, „*Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica*” 2016, vol. XIII, s.

297–311; *Relacje polsko-niemieckie a racja stanu. Spór PiS – PO o model polityki zagranicznej wobec Republiki Federalnej Niemiec (2001–2015)*, „Humanities and Social Sciences” vol. XXII, 24 (4/2017), s. 147–162; *The Idea of Raison d'Etat in the Contemporary Polish Political Thought in the Context of Poland's Membership of the European Union (2004–2014)*, [w:] *Poland in the European Union. Ten Years of Active Membership*, red. H. Chałupczak, E. Pogorzała, P. Tosiek, Zamość 2014, s. 11–26; *Theoretical and Methodological Considerations on Raison d'État*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies”, vol. 48/2015, s. 51–63; *Raison d'état – research challenges*, „Humanities and Social Sciences”, vol. XX, 22 (2/2015), April–June 2015, s. 123–133.

Założenia projektu badawczego na wstępnym i późniejszym etapie a także częściowe wyniki badań były także sukcesywnie przedstawiane w formie wystąpień konferencyjnych na konferencjach krajowych i międzynarodowych, także zagranicznych. Co istotne, część referatów była prezentowana w języku angielskim, co pozwoliło na skonfrontowanie swoich ustaleń w gronie naukowców i praktyków reprezentujących różne instytucje naukowe i badawcze z wielu państw. Do najważniejszych należy zaliczyć: *Myśl polityczna – przedmiot badań w naukach humanistycznych i społecznych* (Lublin–Białka), IV Ogólnopolski Zjazd Akademickich Zakładów i Katedr Teorii Polityki *Teoria polityki wobec wyzwań współczesności* (Gdańsk); IV Międzynarodowy Kongres Religioznawczy *Religia a społeczno-polityczne przemiany współczesnego świata* (Gdynia); International Conference European Rural History Organization (Girona, Hiszpania) oraz International Conference European Rural History Organization (Leuven, Belgia).

Drugi obszar badawczy obejmuje myśl polityczną Prawa i Sprawiedliwości. O podjęciu badań nad myślą polityczną zdecydowało przekonanie, że myśl polityczna jest kategorią poznawczą łączącą nauki humanistyczne i społeczne. Z jednej strony stanowi jedną z głównych subdyscyplin politologii, a z drugiej strony – przedmiot zainteresowania filozofów, historyków, lingwistów, socjologów, kulturoznawców oraz prawników. Przyjęłam, że zakres znaczeniowy pojęcia myśl polityczna jest szeroki, gdyż obejmuje filozofię polityczną, teorie polityki, historię idei oraz doktryny polityczno-prawne, a nawet teorie naukowe, które poddano polityzacji. Wybierając podmiot badawczy w tym obszarze podjęłam temat rzadko analizowany w polskiej literaturze naukowej. Ze względu na niewielki dystans czasowy współczesna polska myśl polityczna (w tym Prawa i Sprawiedliwości) jest słabo rozpoznana.

W pracach dotyczących myśli politycznej PiS przyjął założenie, że państwo było dla tej partii kategorią centralną. Najważniejszą publikacją z tego obszaru jest monografia *Państwo obywatelskie i wspólnota polityczna. Studium o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011, ss. 302, stanowiąca rozszerzoną wersję mojej rozprawy doktorskiej. Jej celem była analiza myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości w ujęciu problemowym. Szczegółowe cele badawcze wynikały z podstawowych pojęć składających się na katalog badawczy myśli politycznej. Poddalam analizie poglądy PiS zawierające się w kategoriach: podstawy ideowe i ład, społeczeństwo, model społeczny ustroju państwa, system rządów, suweren, legitymizacja, funkcje władzy państwowej, organizacja władzy państwowej, zakres i zasięg władzy państwowej oraz bezpieczeństwo państwa.

W ramach drugiego obszaru badawczego opublikowane prace w ujęciu szczegółowym odnosiły się do kluczowych kategorii w badaniu myśli politycznej: inspiracji ideowych, ustroju i gospodarki państwa, kwestii społecznych oraz spraw zagranicznych i bezpieczeństwa. Ukazała się książka pod redakcją: *Kościół, religia, myśl katolicka. Studia i szkice ofiarowane Profesorowi Antoniemu Mieczkowskiemu z okazji 70 rocznicy urodzin*, red. E. Maj, J. Sanecka-Tyczyńska, M. Wichmanowski, A. Wójcik, Lublin 2012, ss. 420 oraz artykuły w czasopismach i opracowaniach zbiorowych: *Organizacja władzy sądowniczej: trybunały i sądy w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości (2001–2005)*, „Przegląd Naukowy Disputatio” 2010, t. XI, s. 257–269; *Polska Rzeczypospolita Ludowa w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologia”, folia 91/2011, s. 194–207; *Model bezpieczeństwa zewnętrznego państwa w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łądowych”, nr 3/2011, s. 218–231; *Między euroentuzjazmem a eurosceptycyzmem. Prawo i Sprawiedliwość wobec Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu”, nr 1/2012, s. 181–198; *PiS krytyka Konstytucji RP z 1997 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2018, nr 4, s. 75–88; *Prawo i Sprawiedliwość wobec idei solidarności*, [w:] *Idee–państwo–ludowcy. Księga Jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin profesora Jana Jachymka*, red. E. Maj, S. Michałowski, A. Wójcik, Lublin 2009, s. 434–443; *Tradycja w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *Marzyciele i realiści. O roli tradycji w polskiej myśli politycznej od upadku powstania styczniowego do XXI wieku*, red. T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2009, s. 663–677; *Wizja parlamentu w myśli politycznej*

Prawa i Sprawiedliwości, [w:] *Dla dobra rządu chłopskich dusz... Wiciarz–ludowiec–nauczyciel–uczony. Księga poświęcona pamięci Profesora Józefa Ryszarda Szaflika*, red. M. Adamczyk [et al.], Warszawa–Kielce–Pułtusk 2010, s. 757–768; *Okrągły Stół w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *Okrągły Stół z perspektywy dwudziestolecia. Studia i analizy*, red. M. Golińczak [et al.], Wałbrzych 2010, s. 129–135; *Koncepcje PiS polityki zagranicznej RP wobec RFN*, [w:] *Polityka zagraniczna III RP. 20 lat po przełomie*, t. 1: *Koncepcje, bezpieczeństwo, kwestie prawne i polonijne*, red. K. Olszewski, A. Jarosz, Toruń 2011, s. 219–231; *Państwo czy społeczeństwo? Relacje między władzą państwową i społeczeństwem w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *Cechy – procesy – przebudowa. Przestrzeń publiczna we współczesnych systemach politycznych*, red. W. Paruch, P. Maj, T. Kozięłło, Rzeszów 2011, s. 210–220; *Model ustroju państwowego w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *Ustrój państwa w polskiej myśli politycznej XX–XXI wieku*, red. A. Lewandowski, A. Meller, W. Wojdyłło, Toruń 2011, s. 483–500; *Kościół katolicki w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości (2001–2007)*, [w:] *Kościół – religia – myśl katolicka. Księga Jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Pana Profesora Antoniego Mieczkowskiego*, red. E. Maj, A. Wójcik, J. Sanecka-Tyczyńska, M. Wichmanowski, Lublin 2012, s. 235–256; *Konserwatywne inspiracje myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, red. M. Winclawska, Toruń 2013, s. 181–203; *Władza wykonawcza w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości (2001–2007)*, [w:] *W kręgu iluzji i realiów. Oblicza polskiej myśli politycznej w XX i XXI wieku. Studia i szkice*, red. G. Radomski, M. Strzelecki, P. Tomaszewski, Toruń 2016, s. 259–278.

Częstkowe wyniki badań z drugiego obszaru badawczego prezentowałam uczestnicząc w ogólnopolskich i międzynarodowych konferencjach naukowych: *Przestrzeń publiczna w autorytaryzmie, demokracji i totalitaryzmie – zmiany i dysfunkcje współczesnych systemów politycznych* (Krasieczyn); *IV Kongres Historyków Wsi i Ruchu Ludowego* (Warszawa); *Polityka zagraniczna III RP* (Toruń); *Miedzy demokracją a totalitaryzmem. Dylematy ustrojowe w polskiej myśli politycznej XX wieku* (Toruń); *Problemy bezpieczeństwa Polski w XX i XXI wieku* (Wrocław); *Partie polityczne przełomu XX i XXI wieku. Kondycja, kierunki rozwoju i perspektywy* (Lubostroń) oraz *W kręgu pryncypiów, marzeń i realiów: Polska myśl polityczna wobec wyzwań XX i XXI wieku* (Toruń).

Trzecim, wyróżnionym obszarem badawczym analizowanym przeze mnie po obronie doktoratu była także debata publiczna w Polsce na początku XXI wieku, a szczególnie spory polityczne, koncentrujące się wokół historii i kluczowych zagadnień współczesności. Wychodząc z założenia, że debata publiczna podlega uwarunkowaniom dwojakiego rodzaju: (1) zewnętrznym, obejmującym wszelkie procesy społeczne, kulturowe i polityczne (modernizacja, urbanizacja, globalizacja, pojawianie się i zanikanie różnych grup społecznych, zmiany etosu elit, transformacja ustrojowa) oraz (2) wewnętrznym, na które składa się zakres spraw poruszanych w debacie publicznej i jej intensyfikacja, przyjęto, że pełni ona ważną rolę w systemie demokratycznym, będąc „esencją” demokracji i prowadzi do ustalenia, jakie kwestie i dlaczego powinny być podejmowane i realizowane w danym państwie i społeczeństwie. Przyczynia się tym samym do podjęcia decyzji o kierunku rozwoju, ustalając obowiązujące wartości zbiorowe. Trzeci wyodrębniony przez mnie obszar badawczy obejmuje debatę publiczną w Polsce na początku XXI wieku i tematy w niej podejmowane. Badając tematykę debaty publicznej przeprowadziłam analizę sporów wokół zagadnień historycznych i ustrojowych. Podjęłam także próbę analizy debaty publicznej w Polsce na początku XXI wieku, definiując jej uczestników, tematy, chronologię. Szczególną rolę przypisałam twórcom myśli politycznej – reprezentantom partii i ruchów politycznych, publicystom i ekspertom jako ważnym uczestnikom debaty publicznej, których głos szczególnie liczył się w publicznych dyskusjach i wpływał na podziały społeczne. Z tego też względu w ramach trzeciego obszaru badawczego analizowałam także zjawisko polaryzacji politycznej.

Rezultatem badań prowadzonych w tym obszarze tematycznym są następujące publikacje: *Okrągły Stół w Polsce – mity i stereotypy w dwadzieścia lat później*, [w:] *Okrągły Stół – dwadzieścia lat później*, red. W. Polak [et al.], Toruń 2009, s. 476–494; *Ocena III Rzeczypospolitej – płaszczyzna polaryzacji współczesnej polskiej sceny politycznej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica”, z. 14/2015, s. 99–114; *Spór o powstania narodowe we współczesnej polskiej debacie publicznej*, [w:] *Piekło i niebo Polaków: powstania narodowe, bunty i rewolucje. Inspiracje – kontynuacje – spory – pamięć*, T. 1, red. T. Sikorski, A. Wątor, M. Śliwa, Kraków 2014, s. 483–499; *Spory polityczne wokół pojęcia suwerenności państwa*, [w:] *Europa wobec współczesnych zagrożeń: wybrane zagadnienia*, red. B. Petrecka, K. Rejman, K. Trembicka, Jarosław 2016, s. 133–145. Badania były prezentowane na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych: *Wobec siebie. Polityczne koncepcje relacji wzajemnych*,

rywalizacja, koegzystencja oraz idee wspólnoty w 25-leciu III RP (Kraków–Mszana Dolna); *Protagonisci, akolici, dysydenci. Wokół biografii i strategii politycznych okresu Polski Ludowej* (Kraków); *Polska Ludowa: obszary modernizacji i regresu* (Kraków); *Okrągły Stół. Przyczyny i skutki porozumienia* (Wałbrzych); *Okrągły Stół – geneza, przebieg, konsekwencje* (Toruń).

Pragnę podkreślić, iż prowadzone przez mnie badania naukowe obejmowały bliskie tematycznie obszary badawcze, zaś celem podejmowanych działań było łączenie ustaleń teoretycznych oraz empirycznych wyników badań w taki sposób, by wyniki i badania przeprowadzone w jednym z obszarów były możliwe do wykorzystania w pozostałych. Dorobek publikacyjny z wymienionych trzech obszarów badawczych często był poprzedzony udziałem w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych, na których w formie referatów prezentowałam swoje ustalenia naukowe.

Chcąc uczestniczyć w debacie naukowej opublikowałam sprawozdania z wydarzeń naukowych oraz recenzowałam publikacje naukowe: *Sprawozdanie z IV Kongresu Historyków Wsi i Ruchu Ludowego, Warszawa 1–3 września 2010 r.*, „Myśl Ludowa”, nr 3/2011, s. 255–259; *Recenzja monografii: Egoistyczna klasa czy odpowiedzialni współobywatele?: problematyka chłopska na łamach prasy w Polsce od końca XIX stulecia do 1939 roku*, red. E. Maj, W. Mich, M. Wichmanowski, Lublin 2010, ss. 245, „Myśl Ludowa”, nr 3/2011, s. 242–247; *Recenzja monografii: E. Podgajna, Stronnictwo Chłopskie (1926–1931). Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2011, ss. 276, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2011, Sectio K Politologia, s. 109–111; *Recenzja monografii: K. Piątkowski, Myśl polityczna Jacka Kuronia (1934–2004)*, Lublin 2010, ss. 272, „Myśl Ludowa”, nr 7/2015, s. 283–286. Byłam również recenzentem w czasopiśmie naukowym „Przegląd Sejmowy” oraz wielokrotnie oceniałam artykuły naukowe w procedurze publikacyjnej dla młodych naukowców.

Moja działalność naukowa wiązała się także z aplikowaniem o granty na realizację zadań badawczych. W dziesięcioletnim okresie po uzyskaniu stopnia doktora dwukrotnie uczestniczyłam w procedurze ubiegania się o środki finansowe na realizację zespołowych przedsięwzięć badawczych ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (nie uzyskały środków finansowych na realizację). Pierwszym był projekt zatytułowany *Od wspólnot politycznych do narodów etniczno-kulturowych: wymiar aksjologiczny koncentracji i rywalizacji politycznej w Europie Środkowej* (Moduł 1.1. Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, nr 11H13038682) a

drugim – *Wartości europejskie na wschodnim pograniczu Unii Europejskiej: dziedzictwo kulturowe a tożsamość polityczna* (OPUS 5 – Narodowe Centrum Nauki, nr 2013/09/B/HS5/04188). Kierownikiem obu projektów był prof. Waldemar Paruch.

W ciągu dziewięcioletniego okresu mojej aktywności naukowej po obronie doktoratu nawiązałam liczne kontakty naukowe z badaczami z wielu ośrodków naukowych w Polsce (w kolejności alfabetycznej): Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Warszawski oraz za granicą: Croatian Institute of History (Chorwacja), Dom Kultury Polskiej w Wilnie (Litwa), Katholieke Universiteit Leuven (Belgia), Lucian Blaga University of Sibiu (Rumunia), Universitat de Girona (Hiszpania), Uniwersytet Masaryka w Brnie (Czechy).

6. Omówienie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego.

Obok osiągnięć naukowo-badawczych zdobytych po uzyskaniu stopnia doktora na uwagę zasługują również: aktywność dydaktyczna i wychowawcza, działalność organizacyjna, ekspercka, popularyzatorska, pełnione funkcje oraz udział w stowarzyszeniach naukowych.

Aktywność naukową łączyłam z działalnością dydaktyczną, prowadząc wykłady, ćwiczenia i konwersatoria na kierunkach: Politologia (I°, II°), Bezpieczeństwo narodowe (I°, II°), Dziennikarstwo i komunikacja społeczna (I°), Studia wschodnioeuropejskie (I°, II°), Nauki o polityce (III°), Doctoral programme in political science (III°). W latach 2009–2018 przeprowadziłam zajęcia z kilkunastu przedmiotów w języku polskim: Polska współczesna myśl polityczna, Historia instytucji politycznych, Historia powszechna najnowsza, Metodologia badań politologicznych, Geografia turystyczna Kaukazu, Myśl polityczna i ruchy społeczne w państwach bałkańskich, Geopolityka, Metodologia badań humanistycznych i społecznych, Pogranicza w dziejach narodów i państw kaukaskich, Geopolityka w Federacji Rosyjskiej i regionie kaukaskim, Nowoczesne techniki i metody prowadzenia zajęć, Historia bezpieczeństwa wewnętrznego, Bezpieczeństwo zewnętrzne we współczesnej polskiej myśli politycznej, Polityka zagraniczna RP, Zajęcia warsztatowe oraz w języku angielskim: Język angielski specjalizacyjny, *Foreign Language*. Zajęcia

prowadziłam z wykorzystaniem nowoczesnych technik i metod nauczania. Zdając sobie sprawę jak ważna jest dydaktyka w szkole wyższej, doskonaliłam umiejętności dydaktyczne uczestnicząc w szkoleniach i kursach metodycznych, m.in. *Metodyka nauczania języka angielskiego* – kurs internetowy (2014), szkolenie *Dydaktyka szkoły wyższej* (2015).

Pełniłam funkcję recenzenta 62 prac licencjackich i magisterskich. Udzielałam wsparcia naukowego studentom z Ukrainy i Białorusi realizującym w Polsce Program Stypendialny im. Lane’a Kirklanda, a którzy uczęszczali na prowadzone przeze mnie zajęcia dydaktyczne (Najnowsza historia powszechna). Dwukrotnie byłam opiekunem roku (w latach 2009–2012: Politologia, I° oraz w latach 2014–2016 Studia wschodnioeuropejskie, II°), poprzez co mogłam realizować funkcję wychowawczą i liczne zadania organizacyjne.

Brałam czynny udział w przygotowaniu programu nowego kierunku studiów Studia wschodnioeuropejskie, realizowanego na Wydziale Politologii UMCS (zespół pod kierownictwem prof. dr hab. Waldemara Parucha). W ramach działalności dydaktycznej opublikowałam rozdział w podręczniku dla studentów Studiów wschodnioeuropejskich pod tytułem *Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Kaukazu Południowego*, [w:] *Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich*, vol. 4: *Armenia, Azerbejdżan, Gruzja – przeszłość i teraźniejszość*, red. M. Korzeniowski, K. Latawiec, D. Tarasiuk, Lublin 2013, s. 281–308. Rozdział w założeniu ma charakter dydaktyczny, aczkolwiek opublikowany został według reguł wydawania publikacji naukowych.

Ponadto, jako pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Politologii UMCS realizowałam działalność organizacyjną. Oprócz rutynowych zadań organizacyjnych realizowanych w Zakładzie Teorii Polityki i Metodologii Politologii (sprawozdania, protokoły z zebrań zakładowych, plany dydaktyczne etc.) na uwagę zasługuje fakt, iż w 2014 r. byłam członkiem komitetu organizacyjnego międzynarodowej konferencji naukowej *Myśl polityczna – przedmiot badań politologicznych* organizowanej przez Zakład Teorii Polityki i Metodologii Politologii Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Zakład Nauk Humanistycznych Wydziału Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej im. Ignacego Łukasiewicza. Ponad pięćdziesięciu prelegentów z polskich i zagranicznych ośrodków badawczych dyskutowało na temat zaawansowania oraz kondycji metodologicznej badań nad myślą polityczną.

Działalność organizacyjna obejmowała również pracę w gremiach wydziałowych. Czterokrotnie byłam członkiem Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej na kierunkach Politologia (rok akad. 2010/2011) i Studia wschodnioeuropejskie (rok akad. 2011/2012,

2012/2013, 2014/2015) oraz członkiem Komisji Wydziałowej ds. grantów wydziałowych dla młodych naukowców i doktorantów (2015).

W ramach działalności eksperckiej od 2010 r. pełnię funkcję przewodniczącej jury w etapie pisemnym i ustnym Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym w okręgu lubelskim. Nadmieniam, iż w latach 2009–2018 byłam komentatorem bieżących wydarzeń politycznych w mediach lokalnych i ogólnopolskich: Radio Lublin, Radio eR, Radio RMF FM.

W sferze działalności popularyzatorskiej (a zarazem organizatorskiej) kluczowym obszarem mojej aktywności jest aktywność związana z funkcją sekretarza okręgowego Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym w okręgu lubelskim (od 2010 r.). – konkursu z 60-letnią tradycją, organizowanego na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i adresowanego do uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W jej ramach stale współpracuję z Organizatorem tego corocznego wydarzenia – Instytutem Europeistyki Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie usytuowany jest Komitet Główny Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym, kierowany przez prof. dr. hab. Konstantego Adama Wojtaszczyka. Realizując główny cel Olimpiady – popularyzację współczesnych procesów i zjawisk społeczno-politycznych wśród młodych ludzi – współpracowałam z lubelskim Regionalnym Oddziałem Debaty Międzynarodowej (forum współpracy Ministerstwa Spraw Zagranicznych z samorządami i organizacjami pozarządowymi) oraz Lubelskim Urzędem Wojewódzkim przy przygotowywaniu młodzieży do etapu okręgowego Olimpiady. Współpraca ta zaowocowała zorganizowaniem warsztatów w czternastu szkołach ponadgimnazjalnych w okręgu lubelskim. Za pracę na rzecz popularyzacji wiedzy o Polsce i świecie współczesnym wśród licealistów w 2013 roku zostałam nagrodzona przez Wojewodę Lubelskiego.

Jestem członkiem trzech stowarzyszeń o charakterze naukowym: (1) Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych (o. Lublin) – organizacji skupiającej polskich naukowców zajmujących się politologią i naukami pokrewnymi; (2) *European Rural History Organisation* (EURHO) – międzynarodowej organizacji promującej badania naukowe o tematyce związanej z szeroko pojętą problematyką obszarów wiejskich, w tym historią i działalnością partii ludowych w Europie i na świecie, co mieści się w moich zainteresowaniach badawczych. EURHO wydaje biuletyn i organizuje cykliczne kongresy naukowe skupiające setki prelegentów z ośrodków naukowych usytuowanych na całym

świecie (prezentowałam swoje ustalenia naukowe na dwóch takich kongresach organizowanych przez EURHO – w 2015 r. w Hiszpanii i w 2017 r. w Belgii) oraz (3) Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego (pełnię funkcję sekretarza Oddziału Lubelskiego). Celem stowarzyszenia jest prowadzenie badań nt. ekorozwoju, wsi, rolnictwa i ruchu ludowego oraz ich popularyzacja. LTN-K wydaje periodyki naukowe („Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, „Myśl Ludowa”) oraz organizuje konferencje naukowe i cyklicznie od 1995 r. Kongresy Historyków Wsi i Ruchu Ludowego.

Joanne Seneche-Tyngishe